

learn
english
study
school
education
training
knowledge
lesson
information
technology
development
communication
international
trainer
board
language
online
course
webinar
text
pronounce
library
seminar
business
student
intern
paper
design
exam
studing
understanding
speak
educational
distance
board
knowledge
lesson
information
technology
development
communication
international
trainer
board
language
online
course
webinar
text
pronounce
library
seminar
business
student
intern
paper

**XORIJIY TILLARNI O'QITISHDA
ZAMONAVIY YONDASHUVLAR
VA YANGICHA YO'NALISHLAR**

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA‘LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK
TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI**

XORIJIY TILLAR KAFEDRASI

“XORIJIY TILLARNI O‘QITISHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR VA YANGICHA YO‘NALISHLAR”

**Mavzusidagi Xalqaro ilmiy-amaliy onlayn anjuman
materiallari**

**“BOOKMANY PRINT”
TOSHKENT – 2025**

MUNDARIJA

1. Abdiyev Akmal Urakbayevich. ANDRAGOGIK TA'LIMDA AMALGA OSHIRILADIGAN TADQIQOTLAR TAHLILI	9
2. Abdiyeva Sayida Irisovna. MIQDOR MA'NOSINI IFODALOVCHI BIRLIKLARNING TIL TIZIMIDAGI O'RNI.14	
3. Abdiyeva Vazira Ashurovna. MULOQOT VA MADANIYAT TUSHUNCHALARINING O'ZARO ALOQALARI.....	19
4. Abdraxmanova Maksatxan Abduganievna. ZAMONAVIY TILSHUNOSLIKDA MODALLIK KATEGORIYSI VA MODAL SO'ZLARNING HUSUSIYATLARI	23
5. Akmatova Ainisa, Pakhyrova Zhyldyzkhan, Keneshbekova Adina. MEDIA LITERACY EDUCATION IN HIGH SCHOOLS.....	30
6. Amirqulov Dilshod Toshtemirovich. TAQLID SO'ZLARNING O'ZBEK TILSHUNOSLIGIDA O'RNI VA GRAMMATIK XUSUSIYATLARI.....	36
7. Ataullayeva Sitorabonu. LANDSCAPE AND INTERIOR IN KATHERINE MANSFIELD'S STORIES.....	42
8. Ataullayeva Sitorabonu. WOMEN CHARACTERS IN LITERATURE: EVOLUTION AND IMPACT	47
9. Begibayeva Farog'at Baxtiyor qizi. INGLIZ TILIDA INTERNET KOMMENTARIYALARDA "HAMDARDLIK BILDIRISH" NUTQIY JANRINING O'ZIGA XOSLIGI	51
10. Bekmuradova Zebiniso Erkinovna. O'ZBEK TILSHUNOSLIGIDA XIAZM HODISASINING O'RGANILISHI.....	55
11. Berdimurodov Adham Musurmonovich. LINGVISTIK TADQIQOTLARDINKOR SO'ZLARNING O'RNI VA AHAMIYATI.....	59
12. Buriyeva Nilufar Baxtiyor qizi. LINGVOMAMLAKATSHUNOSLIKNING FAN SIFATIDA XORIJDA VA O'ZBEKISTONDA O'RGANILISHI	63
13. Eshboyeva Shoirazamatovna. O'ZBEKISTONDA VA XORIJIY MAMLAKATLARDAGI INGLIZ TILINI MEDIATEXNOLOGIYALAR ASOSIDA O'QITISH TAJRIBASI TAHLILI	69

renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2(Special Issue 20), 529-531.

O'ZBEK TILSHUNOSLIGIDA XIAZM HODISASINING O'RGANILISHI

Bekmuradova Zebiniso Erkinovna¹

DOI: 10.52773/tsuull.conf. 2025./YZUK2593

Annotatsiya: Ushbu maqolada tilshunoslikning eng jozibali stilistik figuralaridan biri bo'lgan xiazmlarning paydo bo'lishi, uning nazariy asoslari va matnlarda qo'llanilishi haqida fikr yuritiladi. Shuningdek, xiazmlarning stilistik figura sifatida ritorikada shakllanishi hamda hozirgi kunda tilshunoslikda eng ko'p qo'llaniladigan figuraga aylanishi nazariy fikrlar va tahlillar asosida ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: Xiazm, stilistik figura, antiteza, takror, sintaksis, tardi'aks, parallelizm, gradatsiya

“Qisqa adabiyot ensiklopediyasi”da xiazm qo'shish figuralaridan biri va sintaktik parallelizmning turi sifatida qaralgan. “Xiazm – antitetik (qarshi qo'yish) parallelizmning stilistik figurasidir: ikkita parallel bo'laklarning qismlari ularda quyidagi ketma-ketlikda joylashadi: AB – B1A1 (*Do'stga dushman bo'lish oson, dushmanga do'st bo'lish qiyin*).

Xiazm strukturasi alohida sintaktik parallelizm usuliga tegishli. Ba'zida xiazmga sintaktik parallelizmning bir turi sifatida qaraladi: Nazmiy nutq uchun teskari parallelizm holatlari xarakterli, unda ikkinchi qism konstruksiyasining tarkiblari birinchi qismnikiga nisbatan teskari tartibda joylashadi.

Xiazm konstruksiyasida sintaksis va leksikaning integratsiyasini ko'rish mumkin, bu hodisaning boshqa nomi bo'lib, “antitetik parallelizm”ga xizmat qilmaydi. Antitezani sintaksisning leksik-sintaktik vositalariga qo'shishadi, uning mohiyati sintaktik struktura doirasida g'oyalarni kontrast (zid) qo'yishdir. Zid qo'yish qarama-

---

¹ PhD, Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti
e-mail: bekmurodovazebiniso4@gmail.com

qarshi ma'noni ifodalovchi so'zlar, ya'ni antonimlarni qo'llashni nazarda tutadi.

Antiteza geometrik to'g'ri sintaksis doirasida shoir, yozuvchining o'z o'quvchisi yuragiga yetib borish uchun imkoniyatlarini yana ham ko'proq oshiruvchi amaliy vositadir. O'z navbatida, xiazmatik konstruksiyalarning yorqinligi – antitezaning to'g'ri effekti hisoblanadi, agar sintaktik tartiblash she'rga ritm aniqligi, ohang, bo'g'in chiroyini bersa, kalambur effekti uchun xizmat qiladi. Xiazm asosan she'riy asarlar materialida uchrovchi, undan tashqari, faqatgina ritm va rifmani saqlab qolishga yordam beruvchi emas, balki barcha mualliflik yo'nalmalarini amalga oshiruvchi, uning munosabati, bahosini saqlab qolishga imkon beruvchi konstruksiyalardan biri.

Badiiy tilning bosh spetsifik xususiyatlari – obrazlilik (tasviriylilik) va emotsionallik bo'lib, xiazm mazkur xususiyatlarni kuchaytirib namoyon etishga xizmat qiladi. Ikkinchidan, badiiy adabiyot so'z vositasida tasvirlaydi (obrazlilik), ayni paytda, badiiy adabiyotdagi tasvir quruq emas, u his-tuyg'ularga yo'g'rilgan (emotsionallik)dirki, shu tasvir orqali muayyan o'y-fikr, his-kechinma ham ifoda etiladi.

D.Quronovning fikriga ko'ra, tildan foydalanishda muayyan badiiy-estetik maqsadni ko'zlab umumodatiy normadan og'ish (ya'ni til unsurlarini odatdagidan o'zga shakl, ma'no, tartib, munosabatlarda qo'llash) natijasida yuzaga keladi va tasvirning jonli, ifodaning ta'sirli bo'lishiga xizmat qiladi. Bu xil og'ishlar tilning turli sathlarida: fonetik (alliteratsiya, assonans), morfologik (asindeton, polisindeton), leksik (arxaizm, dialektizm, jargon), semantik (troplar), sintaktik (inversiya, so'z takrori, sintaktik parallelizm, ellipsis, xiazm) sathlarda kuzatilishi mumkin [Quronov 1:177]

Xiazm mohiyatan mumtoz she'riyatdagi tardi aks (q.) san'atiga yaqin turadi. Aksariyat hollarda xiazm she'rning ketma-ket keluvchi misralarida namoyon bo'ladi.

Yuqoridagi fikrlarga tayanib xiazm va tardu aks aynan bir narsa deyish mumkin, biroq tardu aks - mumtoz adabiyotdagi she'riy san'at bo'lsa, xiazm lingvistik hodisa sifatida tadqiq qilinadi. Nasrda teskari parallelizm, takror kabi stilistik figuralar ham xiazmni shakllantirishda bevosita ishtirok etadi. *Tardu aks* mohiyatan xiazmning o'zini ifoda etsada, janr bilan bog'liq farqli jihatlari ham mavjud. Xiazm - sheriy san'at tardi aks kabi faqatgina nazmda emas, balki, nasrda ham

qo‘llaniladi. Bu esa uning repertuari juda ham ko‘pligini, hamda barcha janrlarda maksimal darajada qo‘llanilganligidan dalolat beradi. Fransuz she‘riyatida o‘zbek she‘riyatida bo‘lgani kabi, tardi aks san‘atining yo‘qligi sababli bu figura universal sifatida fransuz tilida nasrda ham nazmda ham asarlarning ekspressiv-emotsionalligini oshirishda bevosita ishtirok etadi.

Shuningdek, xiazm ba‘zan o‘zbek she‘riyatida she‘rning dastlabki misralaridan biridagi so‘z (bo‘lak)larni teskari tartibda joylashtirgan holda takrorlash asosida ham yuzaga chiqishi mumkin. Masalan, M.Yusufning “Osmon cho‘kib qoldi bu oqshom” satri bilan boshlanuvchi she‘rida birinchi band *“Yashash kerak, sevish shart emas”* misrasi bilan yakunlansa, oxirgi band *“Sevish kerak, yashash shart emas”* misrasi bilan yakun topadi. Bunda xiazm she‘r g‘oyasini yuzaga chiqaruvchi muhim kompozitsion unsur vazifasini o‘taydi.

Ma‘lumki, xiazm strukturasi o‘ta aniqligi bilan ajralib turadi: *Xinolari tashlab ketgan tirnog‘ini, tirnog‘ining xinosiga vafosi yo‘q* (S.Sayyid, Bevafofik.). Uning izohi esa bunday aniqlikka ega emas, chunki o‘zining tashqi geometrik tekisligiga qaramay, murakkab lingvistik tabiatga ega. Ba‘zilar uni a‘zolari kesishuvchi ikkitalik antiteza deyishadi, ya‘ni unda antiteza va inversiyaning birikmasini ko‘rishadi. Boshqalar unga teskari parallelizm deb ta‘rif berishadi, ya‘ni unda birinchi navbatda sintaktik parallelizm va inversiyani ko‘rishadi.

O‘zbek olimlaridan professor I.K.Mirzayevning lingvopoetika masalalariga bag‘ishlangan doktorlik dissertatsiyasida “Ushbu ishda, xiazm chap tomon qismidagi so‘zlar teskari tartibda joylashtirilgan binar struktura sifatida tushunilgan,” deya ta‘kidlaydi.[Mirzayev 2: 23]

O.Mamaziyayev esa tadqiqqa tortilayotgan hodisaga to‘xtalib, “Xiazm faqat qo‘shma gapni shakllantiruvchi sintaktik-stilistik vosita bo‘lib, unda qo‘shma gap birinchi qismidagi gap bo‘laklarining o‘rni (tartibi) ikkinchi qism bo‘laklari joylashuviga butunlay teskari holda bo‘lishi talab etiladi” tarzidagi ta‘rifni bergan. [Mamaziyayev 3:15] Muallif o‘zigacha yozilgan ishlarga munosabat bildirgan va o‘zbek she‘riyatida xiazmni antiteza, gradatsiya kabilar bilan birga o‘rgangan. Tadqiqotchi xiazm va gradatsiyani o‘zining birlamchi vazifasida emas, balki ikkilamchi vazifasida tadqiq etgan.

Ul-da aytadir: bir qizil yanoqqa

*Uchradim tushimda **ko'milgan oqqa.***

***Oqqa ko'milganda** shunchalar go'zal,*

Mendan-da go'zaldir, kundan-da go'zal! (A.Cho'lpon, Go'zal)

Biz esa she'riy nutqda uning teskari sintaktik takror orqali semantik, emotsional-ekspressiv jihatlariga e'tibor qaratish orqali o'quvchi ongida tez va oson saqlanib qoluvchi tartib ekanligi, ya'ni sintaktik tomoniga diqqat qildik. Masalan:

Sochlarimga qo'nar shamol,

Shamol qo'nar ko'zlarimga. (R.Parfi, "Saylanma" 57-bet).

Rauf Parfining ushbu misralarida ham leksik, ham sintaktik xiazmni

ko'rishimiz mumkin. Birinchi misrada to'ldiruvchi – kesim – ega, ikkinchi misrada esa ega – kesim – to'ldiruvchining kelishi bir qaraganda inversiyaga o'xshaydi, lekin turli tillarda bunday teskari sintaktik takror har xil nomlanadi.

Demak, yuqoridagi ta'riflardan kelib chiqib, shunday xulosaga kelish mumkin, xiazm – yonma-yon kelgan ikkita gapning birinchi qismi (gap)dagi ikki so'z yoki so'z birikmasini keyingi (ikkinchi) qism (gap)da o'rmini almashtirib, takroriy qo'llashdan iborat bo'lgan stilistik figura hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Quronov D, Mamajonov Z, Sheralieva M. Adabiyotshunoslik lug'ati. – Toshkent: Akademnashr, 2013 – B.177.
2. Mirzayev I.K. Проблемы лингвистической интерпретации стихотворного текста (на материале современной узбекской поэзии). Афтореф. дисс... д-ра филол. наук. -Т., 1992. – С. 23.
3. Mamaziyaev O.X. O'zbek poetik nutqida xiazm va gradatsiya. Filol. fan. nomz...diss.avtref.-Farg'ona, 2004. –B.15
4. Ўзбек халқ мақоллари (Тузувчилар: Т.Мирзаев, А.Мусокулов, Б.Саримсоқов; масъул муҳар.: Ш.Турдимов) – Т.: Шарқ, 2003. – 512 б.